

Милош Р. Пантић¹

Универзитет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност
<https://orcid.org/0009-0005-4085-6828>

Станислав Р. Станковић²

Универзитет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност
<https://orcid.org/0000-0002-4024-1437>

О ВОКАЛСКИМ ОСОБИНАМА ГОВОРА ВЕЛИКЕ ХОЧЕ³

У раду се разматрају главније вокалске особине великохочанског говора које указују на његову припадност широј призренско-јужноморавској дијалекатској зони. С једне стране, у вокалском систему овог идиома нашле су се појаве које су настале или услед специфичног унутрашњег развоја или у контакту са суседним несловенским језицима, док се, с друге стране, пројављује утицај српског стандарднојезичког варијетета, што неумитно води ка губљењу изворних дијалекатских црта. Има ли се пак у виду чињеница да је забележени говор Велике Хоче – говор једног од најстаријих српских села, које се први пут спомиње 1198. године у даровном писму Стефана Немање манастиру Хиландару – дијалекатски репрезентант једне од неколиких последњих српских етничких и језичких оаза на подручју јужне нам Метохије, овде предочене особине његовог вокалског система имају нарочиту важност и за историјску дијалектологију српског језика. На крају рада, приложен је дијалекатски материјал добијен у непосредним разговорима са мештанима Велике Хоче.

Кључне речи: вокалске особине, дијалекатска грађа, великохочански идиом, призренско-јужноморавски говори

1. Уводне напомене

1.0. Село Велика Хоча налази се у јужној Метохији, на петом километру од Ораховца, чијој општини данас припада, од Призрена и Ђаковице удаљено је два-

¹milos.pantic@pr.ac.rs

² stanislav.stankovic@pr.ac.rs

³ Рад је финансирано Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-136/2025-03/ 200174 од 5.2.2024. године, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ и према Уговору бр. 451-03-66/2024-03/200184, који је склопљен са Филозофским факултетом у у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.

десет и пет километара. Велика Хоча једно је од најстаријих српских села: у средњо-вековним изворима први пут се спомиње у дванаестом веку, тачније 1198. године, када га Стефан Немања, заједно са околним насељима, дарује манастиру Хиландару (в. NOVAKOVIĆ 1912: 384). Тај даровани манастирски посед добио је име Хотачка метохија, управо по месту које је било седиште самог метоха – селу Хочи. Формирана 1198, Хотачка метохија је трајала све до пада српске државе под турску власт, 1454. године (ZARKOVIĆ 2002: 24). Потомци Стефана Немање у више наврата су потврђивали дарове Хиландару, те се отуда Хоча помиње у и повељама краља Уроша II Милутина, Стефана Дечанског, цара Душана, као и Маре Бранковић са синонима (ZARKOVIĆ 2002: 138, VITOŠEVIĆ 1995: 22–27).⁴

1.1. Становништво Велике Хоче јесте српско, православне вероисповести, изузев једне циганске породице.⁵ После погрома српског народа на простору Косова и Метохије, који је уследио након НАТО бомбардовања Републике Србије, на подручју Подрима је једино у Великој Хочи и Ораховцу остало мало Срба. Међутим, последњих година се и овај број Срба смањује, како због репресије шиптарског режима, тако и због непостојања јасне стратегије Републике Србије у погледу заштите и опстанка српског становништва у јужној српској покрајини (в. нпр. STANKOVIĆ 2010a: 140, 2010b: 162, 2010v: 520–522).

1.2. У дијалектолошкој литератури говор Велике Хоче ситуиран је у контекст призренско-јужноморавских говора призренско-тимочке дијалекатске области и сматра се његовим изразитим представником (IVIĆ 1985: 116–118, MLADENOVIĆ 2021: 60). На простору јужне Метохије формирана је, између осталих, и ареа подримског говора, којој припадају Велика Хоча, Ораховац, Зочиште, Зојћ, Оптеруса и Мала Круша. Према новијој подели призренско-јужноморавских говора Р. Младеновића, говор Велике Хоче спада у метохијско-косовско-сирињски поддијалекат, који, како он то налази, чине говори у Метохијској и Косовској котлини и говор северношарпланинске жупе Сирињ. Ове идиоме, по Младеновићевом мишљењу, карактерише недовршени аналитизам, као и иновације у флексији и глаголском систему сродне суседним косовско-ресавским говорима (MLADENOVIĆ 2021: 60). Говор Подрима, па тако ни говор Велике Хоче, није детаљно монографски описан, али је у појединачним радовима (в. нпр. MLADENOVIĆ 2000, 2002, 2005 и др.) о њима било доста помена, уз навођење грађе и из Велике Хоче. У фокусу ове анализе у највећој мери налази се дијалекатски материјал који је М. Пантић сакупио од 2017. до 2022. ради израде семинарских и завршних радова на основним и мастерским академским студијама (в. нпр. PANTIĆ 2024), који је пак за потребе овог рада допуњен и грађом из његових до сада некоришћених аудио-записа и теренске бележнице.

⁴ Име Хоча потиче од старог словенског имена *Хотъкъ* или *Ходъкъ* (*Хотимир/Ходимир*) и у вези је с глаголом *хтети/ходити* (ZARKOVIĆ 2002: 137).

⁵ Потврда да је становништво Велике Хоче од давнина било православне вере јесте повећи број средњовековних цркава. Данас у Великој Хочи постоји осам цркава и четири црквешта, које датирају из немањићког периода, а које су више пута рушене и обнављане (в. KOSTIĆ 2021: 105, BUKUMIRIĆ 2021: 772, VITOŠEVIĆ 1995: 28–37).

1. 2. Вокалски систем

2.1. Вокалски систем говора Велике Хоче садржи пет класичних вокала (*a*, *e*, *u*, *o*, *y*) и вокал напругнуте артикулације (*ə*), чиме се уклапа у ширу слику њему суседних, али и осталих призренско-јужноморавских говора на Косову и Метохији (PAVLOVIĆ 1939: 50–79, IVIĆ, REMETIĆ 1981: 579, REMETIĆ 1996: 356–377, MLADENović 2013: 64, 2019: 96, 2023: 43). Вокалску службу врши и сонант *p*, код кога је полугласнички призвук појачан (^ʔ*p*). Представљен шематски, вокалски систем у великохочанском говору изгледа овако:

и		у	
е	ə	о	+p, ^ʔ p
	а		

Иако једну од главних особина говора Велике Хоче представља чување полугласника, нестабилна артикулација овог гласа чешће се среће у ненаглашеним слоговима, па у таквој позицији полугласник прераста у нову фонему. Рефлекс вокалног *ɫ* је у, осим иза денталног фрикатива *s* у примеру *слуза* (али искључиво: *сунце*).⁶

2.2. Великохочански говор је захваћен појавом префонологизације наглашених средњих вокала *o* и *e*, тако да су дуго *e* и *o* дали затвореније гласове *e̝* и *o̝*: *пѣт* клања; *умѣсив* љѣба; у *тo̝* време; нула је *мѣсо*; да рo̝ди *грo̝*зе; с друге стране, кратко *e* и *o* дали су отвореније гласове *e̞* и *o̞*: сѣм *ѣ*маја *рабo̞*ту; га *згрѣ*јала *жѣ*на; умѣсив *љѣ*ба; д^рва на *љѣ*ћа. О овој специфичности средњих вокала први су писали П. Ивић и Р. Александер (IVIĆ, ALEKSANDER 1998: 577–587), а трагови ове појаве нађени су и у Ораховцу (IVIĆ, REMETIĆ 1981: 579, 582–583), горњоморавским селима (STANKOVIĆ 2010a: 140, 2010b: 524, 2010v: 163), новобрдској области (STIJOVIĆ 2010), говору Гатња (MLADENović 2013: 70–78), као и у говору северношарпланинске горе Сиринић (MLADENović 2019: 121–159). Ивић и Реметић у оближњем Ораховцу потврђују ову особину, али без дифтонгизације.⁷

У мањем броју примера ова појава може имати и дистинктивну функцију: *тѣ*ће *рѣ*ка: ђн ми *рѣ*ка тако; сѣм ги п^ушћа^а *o̝*де: ђн *o̝*де нѣгде; *Вѣ*ра Андретова: *вѣ*ра ни је таква; *Јѣ*ла (лично име): ђна *јѣ*ла љѣба; *Цвѣ*та (лично име): *цвѣ*та свѣ сѣд; *ћo̝*ра (женско дете): ка *ћo̝*ра да сѣм; *ѣ*мам *вѣ*не: поћело да *вѣ*не.

2.3. Као што је речено, једна од најмаркантнијих особина овог говора јесте чување полугласника. Иако се под утицајем стандардног идиома полугласник у бројним примерима замењује вокалом *a*, ипак се може рећи да је он стабилан у

⁶ У примерима и дијалекатским текстовима који следе експираторни призренско-тимочки акценат биће дележен косом цртом.

⁷ Ослањајући се на слушање, може се рећи да се у говору Велике Хоче јавља и дифтонгизација вокала *o*, што захтева додатна истраживања. Дифтонгизација се среће у следећим примерима: *тв^ʔo̝*ј дѣда Бажи; ^ʔђн *ѣ*маја Благовес; ^ʔђн *пo̝*сле спрѣћија; *до̝*цкѣн ^ʔ*o̝*де доша.

вокалском систему великохочанског говора, чак и код припадника млађих генерација. У многим примерима бележи се отварање овог вокала, при чему се може чути одређени глас између чистог *a* и чистог *ə*. Будући да су се многи истраживачи, почев од Белића (1999: 88), користили диграмима у оваквим случајевима, и у овом раду ће овај тип отварања полугласника бити бележен као *a^a*. У оваквим ситуацијама тешко је одредити који глас преовладава.

2.3.1. Полугласник (као континуант некадашњих полугласника) очуван је у коренској морфемима одређеног броја лексема:

а) у прилозима: *кэд* идеш; *кэт* си река то; *никэд^m* златица прѣ немала (поред; нѣсмо јѣље *никэ^aт* то, *никат* нѣсэм ћинала тако); *најлэко* тѣјзи фирме; нѣмаље пѣсэо ка *сэг*; нѣје ка *сэг^k*; *сэд* рађа и жито; *ћ-идем сэд* за Равац; а ме разобираш *сэда*; *сэ-ће* ти кажем; *тэд* по нѣ се имало;

б) у именицама: то за *Бэњи дэн*; кој види *бэнће^s*; ги посвѣти тѣ *бэнћићи*; *сэд* за *Вѣлигдэн*; преко *дэн* било то; прѣ сунце тога *дэ^aна*; *о-дэ^aнас (...)* нѣ смѣ више да се тэдне; на *дэн Турћевдэн* ме вѣриље; *ћик јутредэн* ги јавиље; *дѣље* за *Мѣхольдэн*; *опэнце* на нѣге; му тѣриље у пик *Петрѣвдэн*; у *сэн* ми долазив; од *сэна* ме дѣгле (међутим, у мањем броју примера полугласник је замењен вокалом *a*: за *Вѣлигдан* смо имале обићај; за *Турћевдан* се поје);

в) у неким глаголима и придевима: на *лэк* пѣсо не стављаја; немѣј сте га *тэкле*; Вѣлика *Ќа* не смѣ више дэ се *тэдне*; *тэнэк* дѣше; *тэнко* прѣтѣ узеш.

2.3.2. Континуант некадашњих полугласника чува се и у префиксима: прво нек *зэвре* вода; ја ти гу *сэберем*; и *сэберемо* се; група смо *сэбраље*; Бѣг-дэ *сэћува* (уп. PAVLOVIĆ 1939: 58, STEVANOVIĆ 1950: 38, MLADENOVIC 2019: 104–105, 2023: 45).

У следећим случајевима углавном се јавља вокал *a*, а понекад и глас између полугласника и вокала *a*: га *савије*; га *савијеш* токо тамо; га *савлада*; драг ми се *сакрија*; да *саћувате* земљиште; *саћуваја* не Бѣг; *сэбраја* радни стаж (в. REMETIĆ 1996: 362, MLADENOVIC 2019: 105).

Међутим, могу се срести и примери у којима је у префиксу полугласник замењен вокалом *o*: да *собѣре* пѣжове сѣфте, не мѣж се *собѣре*, ће *собѣрем*, дэ ги *собѣрем*, се *собраље* озгѣр, се *собраље* друштво, дэ *сомѣље* па да јѣдемо (в. и REMETIĆ 1996: 364, MLADENOVIC 2001: 132). Белић (1999: 103) глагол *собере* (уз неколико других) наводи као пример где је полугласник био реда *o* (*o^o*, *o_o*).⁹ Оно је, наиме, могло постати као *собучем*, *собујем* и сл., дакле: *с+оберем*. Разуме се да овде пресуђује значење, које ја, на жалост, овде нисам забележио” (BELIĆ 1999: 108).

8 Именица *бадњак* најчешће се јавља у форми *дэнће*, мада се један информатор користи једино именицом *бадњак*: му пѣва тому *бадњаку*; за Божји увеће *бадњак*, што је, по свему судећи, нанос из књижевног језика. О нијансама овога типа и другим моментима у вези са глаголом *собере* говори А. Белић (1999: 99–111).

9 Именица *бадњак* најчешће се јавља у форми *бэнће*, мада се један информатор користи једино именицом *бадњак*: му пѣва тому *бадњаку*; за Божји увеће *бадњак*, што је, по свему судећи, нанос из књижевног језика.

2.3.3. У суфиксима полугласник није у потпуности замењен вокалом *a*:¹⁰

а) чува се у: *иша* у *Барстóвџи*; код *дáбе* у *Кра̀гујевџи*; *кэд* *дѣја* по *мѝцџак*; *Жу̀ћин* *о̀тџи*; *шó* *и́мамо* за *ру̀ћак*;¹¹

б) замењује се вокалом *a*: *ја̀рац* ве́лики; *мо̀мак* уз *бе́һара* се *жѣни*; *о̀тац* *Бум̀бету*; по *С̀рбије* у *Ве́лики* *не́так*; на *Ве́лики* *һетв̀ртак* *фа̀рдамо*.

Прилог *но́һас* забележен је у облику *не́һѣс*: *иска́һав* *те́* *ви́ље* *не́һѣс*; *һе* да *ги* *һу́вамо* *не́һѣс*, односно на месту полугласника се јавља вокал *e* (в. REMETIĆ 1996: 365, MLADENOVIĆ 2019: 709, 2023: 46, 257). Овај прилог има другачију супституцију коренског вокала *o* у односу на околне говоре, у којима се вокал или чува или супституише вокалима *a* или *ə* (в. PAVLOVIĆ 1939: 62, REMETIĆ 1996: 365, MLADENOVIĆ 2019: 709, 2023: 257).

2.3.4. Полугласник бележимо у предлогу *сѣс*: *пúно* *сѣз* *дúве*; *сѣс* *мати́ку* на *ра́му*; *сѣс* *нала́не*; *сѣс* *волóве*; *о́н* *сѣс* *музи́ку*.

2.3.5. У слабом положају полугласник се јавља у следећим примерима: *тѣј* *ти* је *ла́жрѣв*; ве́лики *ла́жрѣв*; *ре́ђе* *ла́жѣца* и *чешће* *ла́жѣца*.

2.3.6. Секундарни полугласник се најчешће среће у скраћеним облицима помоћног глагола *јесам* у презенту: *сѣм* *ги* *пúшһа́а*; *ка́ко* *сѣм* се *уписа́ла*; *сѣ-и́мала* *дѣсет* *го́дине*, *не́сѣм* *и́шла* у *шкóлу*. У осталим случајевима бележи се факултативно: у *о́сѣм* *са́та*; *осѣмна́јес* *пе́һурке*; *седѣмна́јес* *го́дине*; по *сѣ́дѣм* *млади́це*; *седѣмдѣсет* *го́дине*; *и́ма* *до́бѣр* *тѣј* *со́к*; *гу* *ту́римо* на *о́гѣн*.

Поред наведених облика, забележени су и примери са гласом између полугласника и вокала *a*, као и чист вокал *a*: *ди* *упа́љија* *о́гањ*; *те́* *о́сѣм* *уну́һета* *и́мам*; *о́н* *осѣмна́јес*; *сам* *ку́пија* *то́*; *Вла́да* *ми* *и́ма* *два́јес* *сѣ́дѣ^aм*; *сѣ^aм* *по́һела*.

2.3.7. У анализираној грађи полугласник настаје и редукцијом вокала: *не́смо* *бѣиш* *сло́бодни*; *кэд* *вѣј*; *па́ја* *зѣр*; *у́заја* *ве́лику* *ма́тку* (али један пример: *мо́тку* и *ве́жеш* *гу* *го́ре* за *жи́цу*); *та́мѣн* *дѣ* *уљѣнем*; *и́ма* *та́мо* *та́*; *до́бар* *та́ј* *со́к*; *һетѣ́рес* *дúше*; *пре́* *те́* *һетѣ́рѣсте* *го́дине*; до *һетѣ́рс* *п̀рве*; *сѣ́д* *смо* *ѣзѣ́н*.¹²

У малом броју примера ова појава има факултативни карактер: *до́шла* *вѣј* *купа́ција*, *знѣ́иш*; у *дво́риште*, *знѣ́иш*; *јѣдан* *од*, *знѣ́иш*; *тѣј* *зѣ́д* (поред чешћих: *ту́* *дѣ* је *зи́д*; *зна́иш* *ка́ко* се *угв́ојило*; а *зна́иш*; не *иска́һав* *свúде*, *зна́иш*; и сл.).

Повелики је број примера везника *да* у којима је вокал *a* редукован до полугласности: *дѣ* *љи* *мо́же*; *дѣ* *ги* *ту́ри* у *оцѣ́т*; *дѣ* *га* *однѣ́сеу*; *д̀*-*и́де* *да* *собѣ́ре*; по *шкóље* *дѣ^a* *и́деш*, *зна́ја* *дѣ^a* *ги* *спрѣ́ми*. У случају везника *на* број илустрација је мањи: *на* *дѣ* *сомѣ́ље*; *на* *кѣ^h*-*се* *вра́тим*. Забележени су и случајеви у којима редукција није при-

¹⁰ Тако је и у Сиринићу (в. MLADENOVIĆ 2019: 105–106). У говору села Врбичане „у суфиксима и морфемама које подсећају на суфиксе, полугласник је редовно замењен вокалом /a/” (MLADENOVIĆ 2023: 46). У призренском говору замена полугласника вокалом *a* у суфиксима је готово завршена (REMETIĆ 1996: 362–363).

¹¹ О нијансама овога типа и другим моментима у вези са глаголом *собере* говори А. Белић (1999: 99–111).

¹² Тако је и у Сиринићу (в. MLADENOVIĆ 2019: 105–106). У говору села Врбичане „у суфиксима и морфемама које подсећају на суфиксе, полугласник је редовно замењен вокалом /a/” (MLADENOVIĆ 2023: 46). У призренском говору замена полугласника вокалом *a* у суфиксима је готово завршена (REMETIĆ 1996: 362–363).

сутна: *да се ма́кне то́; свѣ́ тѣ пећу́рка да је́де; па да је́демо; па на ље́ђа и др.*

2.3.8. Полугласник може бити и турског порекла: *ти́ си азгѣ́н; баи́ћалѣ́к* имамо; смо *би́ље калабалѣ́к; калабалѣ́к, сѣ́дам дѣ́цу; сѣ́мо у мајста́рлѣ́к.*

2.4. Вокално *p* је најчешће регистровано са изразитијим полугласничким призвучком:

а) у иницијалној позицији: *рђа; рђав* ћовѣк; да рѣкнем *рђаво; ршум* напраја;

б) у медијалној позицији: *ра́зна врѣ́ста* пећу́рка, гу *испѣ́ржиш*; напрајим *кѣ́рс*; ка не́ки *мѣ́рсолъ; пѣ́рва* недѣ́ља по́с; *пѣ́рво* појас; најслѣ́тка пећу́рка је *смѣ́рћка*; одоздо́л *црвѣ́но*;

в) у финалној позицији: *на вѣ́р* јези́к, на вѣ́р сѣ́ло, па ћѣ́вре *повѣ́р* појас.

Глагол *умрети* у радном глаголском придеву најчешће има облике са се-квенцом *ра* (<р>¹³: *А́ндри* шо *у́мраја*; сѣ́стра старија ми *у́мрала*; *јѣно* ми *у́мрало*; ми *у́мраље*; (поред: *вѣ́* дру́ге *у́мраље*; *бра́ћа* ми *у́мреље*). Могуће је да је у овом случају дошло до контаминације са итеративним *умирати/умира* (в. и PAVLOVIĆ 1939: 189), или да је у декомпонованом *рѣ* (нпр. *у́мраље/поу́мраље*) дошло до вокализовања полугласника (уп. од *о́ћи* ми *у́мра* – од *у́рок*).

2.5. Иако се судбином вокалнога *л* говор Велике Хоче делимично приближава многим метохијским и косовским идиомима призренско-јужноморавскога типа (PAVLOVIĆ 1939: 72–79; STEVANOVIĆ 1950: 42–45; PAVLOVIĆ 1970: 15–17; IVIĆ, REMETIĆ 1981: 582–583; REMETIĆ 1996: 373–374; MLADENOVIĆ 2019: 190–193), ипак се он ни са једним од ових говора не подудару у потпуности.

2.5.1. Вокално *л* се у највећем броју примера замењује вокалом *у*: *јѣдан* *а́шо дубо́ко; ву́ци* завивав; *жу́то* било цвѣ́ће; *о́на* напада и *јабу́ке*; ту *то́рбу* сѣм *напу́нија*; не́ ги *обуку́јев; пу́не* *о́ћи* сѣ́зе; пасу́љ да *ту́ћемо*.

2.5.2. Иза дентала *с* вокално *л* > *лу* у примеру *слу́за*: ми *заслу́зиље* *о́ћи*; *те́ћев* *слу́зе*; *у*, што ми *слу́зи* *о́ко*; *слу́зив* ми *о́ћи* (али и *сѣ́зе* гу *и́шље* сѣ́ме; *пу́не* *о́ћи* *сѣ́зе* гу *бѣ́в*). Именица *сунце*, која је по свему судећи некада морала имала рефлекс *лу* и гласила *слунце*,¹⁴ бележена је искључиво с рефлексом *у*¹⁵: *ћи́м* би иза́шло *су́нце*; *су́нце* ако огрѣ́је; прѣ́ *су́нце* *то́га* *дѣ́на* и сл.

2.5.3. Рефлекс *о* (< *л*) потврђен је једино у придеву *дугачак*: *Догѣ́ћак* *пу́т* (али и: *Догѣ́ћак* *пу́т*); *догѣ́ћка* *ва́* *њи́ва*; *догѣ́ћке* *пру́ћа*.

Именица **lǝzisa* гласи *ложи́ца*: *ће* *јѣв* сѣс златну *ложи́цу*; *с* *ложи́цу* смо *јѣ́ље*, *во́* је *ложи́ца*.

2.6. У говору Велике Хоче рефлекс јата је *е*:

а) у корену именице: на *брѣ́г* *го́ре*; окупација *врѣ́ме*; *ми́* поћѣ́смо *дево́јке*;

13 Највећи број примера у којима се чува полугласник забележен је у говору Десанке Маниташевић, али и код ње се на месту полугласника понекад у истим примерима јавља вокал *а*.

14 Овим примерима вероватно се могу придодати и следећи: *кобајѣ* да ги *ди́ми*, *кобајѣ* од старине (поред чешћег: *кобајѣ*ги, у којима бележимо редукцију турског *а* (<*başağı*), као и синкопу.

15 Факултативна редукција у именици *зид* забележена је у говору села Врбичане (MLADENOVIĆ 2023: 48).

тв'ој дѣда Бажи; ми ћувамо дѣцу; око сетѣмбар мѣсец; п'рва недѣља п'ос; би пра'иље у ливаде сѣно; л'ојзе јенуму ћовѣку;

б) Д–Л јд. именица ж. р. на -а, личних заменица за 1. и 2. л. јд. и личне заменице за свако лице: по врућине раб'ота; свѣ по главе га удраја; прићала сѣм му Јѣфте; радим по куће; гу вика Снеже; он гу вика тетке м'ојзи; мѣне ми дошло за у в'ојску; ти прићам с'ог тѣбе, по сѣбе знам;¹⁶

в) у глаголима, у корену глагола: видеја свѣтло; сунце грѣје; живеја љѣпо; једва живо га згрѣјала; гу изѣде; мѣња се т'о свѣ; у царпуљу мѣси м'оја баба; д'а ги посѣја'а нѣко; д'оша да сѣди; нѣ сѣјев дост'ан; не смѣ више д'а се т'акне; д'а се искидаш смѣјаући с'ас нѣга; потом у 2. л. мн. императива појединих глагола, где је уопштено -и: бѣрите, купите, н'осите, појѣдите, ск'ините се;

г) у прилозима: дѣ би гу нашло; има нѣгде к'ој јѣв змије; нѣма гу жѣна нигде; о'де искоф'ив ж'иље; напра'ише о'ден ов'ј п'ут; м'ож д'а-има и дѣсет о'дена; већин'ом о'ден'а; се искрати о'вден'а; нѣ искаћав свуде.

2.7. Назални вокал задњег реда замењен је вокалом у: м'ој му'ж га даја; ми јѣмо пу'жове; шамиће око руке; сваку суб'оту увеће итд.

У ограниченом броју примера назал задњег реда у форманту -н'а дао је -на: мн'ога б'ринала; сви се дигн'ав; збу'снато тѣ гиће; један се ј'ана; с'ад крѣнаја п'оп у ц'ркву; м'ати не би љегнала; д'арго га огрн'аше; он'ј шо пог'инаја; пр'оснаја сѣм крѣвет; к'а-ти му р'ипнала, см'рзнате р'ибе.

Оваквом судбином назала задњег реда говор Велике Хоче се приближава суседним говорима (PAVLOVIĆ 1939: 43, STEVANOVIĆ 1950: 46–47, IVIĆ, REMETIĆ 1981: 582, REMETIĆ 1996: 367–369; MLADENOVIĆ 2023: 50). Појава -на уместо -ну у појединим призренско-јужноморавским говорима у литератури се сматра наносом из македонских говора (в. PAVLOVIĆ 1939: 48, STEVANOVIĆ 1950: 47).

2.8. Сажимање се најчешће јавља код вокалске групе *aa* (< *al*), и то у радном глаголском придеву Белићеве I врсте: д'оша нѣки д'ољес; иша у Б'арст'овѣц; нѣ га наша; он т'иша р'ано; у п'ензију уљѣга; д'ољес уша.

Сажимање је забележено у лексеми *посао* и у поредбеној речци *као*: радија р'азан п'осо; п'осо немаја; ка с'ог о'ни; да б'ине здрав ка дрѣн; ка нѣки м'рсољ (поред рећих пуних облика: као л'опте нѣшто; као сељаћки прѣ; свѣ као љѣје).¹⁷

У одређеном броју примера очуване су вокалске групе *aa* и *oo* после испадања сугласника *x*: д'оље се про'одило; ми про'оди рѣка през куће; снаа ми наућила да ш'ара; снаа ме д'ржи.

2.9. Редукције вокала су захватиле све позиције у речи:

а) афереза: ѣте вако, д'оћи вамо; вѣ двој'ица; д'ашка в'о; вољ'икуе су; вољ'ико ка с'ог; в'ј Јѣфта г'оре (поред учесталог: тѣ овакве шо су; расте овако; овамо др'уго; по

¹⁶ Тиме се овај говор разликује од многих околних призренско-јужноморавских говора, који уместо вокалног *r* имају секвенцу *re* (в. PAVLOVIĆ 1939: 189, STEVANOVIĆ 1950: 46, REMETIĆ 1996: 377, MLADENOVIĆ 2023: 63).

¹⁷ Рефлекс *лу* у именици *слунце* регистрован је у следећим суседним говорима: у Сретечкој жупи (PAVLOVIĆ 1939: 73), Ђаковици (STEVANOVIĆ 1950: 43, 45), Ораховцу (IVIĆ, REMETIĆ 1981: 582–583), Призрену (REMETIĆ 1996: 374), као и у Сиринићу и Врбичану (MLADENOVIĆ 2019: 193, 2023: 63).

три *овѣ*; *ово*-је прут); посьље дошла вѣј *купаџија*; не *ћаја* дѣ уљѣне; *ћаље* да кѣпив (поред: *кѣј оћаја вѣнћаја се*); Сети-*Ранђа*; код Сети-*Ранђе* горе; жапке јѣв тѣ *Таљијани*; *таљијански* ризлинг; тѣј *Таљијан* Бруно; *торник* је дѣн за мртве;¹⁸

б) синкопа: шо да *вид^ме*; *дикте* се одма; *ће забраџим*; немѣ то дѣ *јѣш*; *кобајги* од старине; не *мѣж* дѣ искѣшиш; не *ће мѣж^м*; не *мѣш* дѣ га навадиш (поред чешћих пуних примера);¹⁹ *прекјутре* *ћ-идемо*;

в) апокопа: *бѣж сѣд*; *дѣриш се*; да-*љ* викаш; *шљ* напраџи љѣпо; не-*љ* ти дадо; *нит* ме гљѣда; *нит* ми збѣри.

2.10. У дијалекатској грађи забележена је супституција:

а) вокала *о* вокалом *а*: напраџиш *грамаде*; *ће* напраџимо *јѣну грамаду*; сѣс *матику* на раму; ти гу *акнаја матику*;

б) вокала *о* вокалом *е*: *ѣни* ме узѣше и *ѣне*; *ѣте* ка сѣг; кѣд *препала* Сѣрбија; дѣупло ги *прецѣниље*; вокала *и* вокалом *е*: свекрѣве смо *преписале*, дѣ би *прехраџија* за зрѣно;

в) вокала *а* вокалом *и*: идеш *ћик* на Бару; *ћик* јутредѣн ги *јавиље*;

г) вокала *е* вокалом *о*: *бомбардовањо* кѣд *ће* поћне; некога главнога *вашога*; сѣс *гоћове*; *дивљо* више траје; *мишови* се *јашале* врз нас; *нашо сѣло*; сѣд *посљѣдњо* врѣме; ми *јѣмо пужове*; би ни одржавање *скѣћове*; вокала *у* вокалом *о*: и *бљизо* и *прѣко*;

д) вокала *е* вокалом *у*: *кѣму* пѣнев тѣ *пѣре*; *лѣјзе јенѣму* *ћовѣку*; стрѣц *овѣму* *Ткаљин*.

2.11. У грађи се нашао и мали број примера с покретним вокалом: *нѣсмо* ка *сѣге* девојке; ми збѣриш *сѣге* (поред чешћих: *нѣма* ка *сѣг*; *сѣд* идемо по Равцу).

3. Закључне напомене

Анализиране вокалске карактеристике великохочанског говора указују на његову припадност широј говорној зони призренско-јужноморавског дијалекта. Како су Косово и Метохија простор вишевековних контаката припадника различитих етничких и језичких група, јасно је да у таквој коегзистенцији долази до промена и у језику, што је посебно, између осталог, видљиво и на фонетском плану. Стога су у испитиваном говору присутне одређене фонетске особине настале у контакту са несловенским становништвом, то су: експираторни акценат, опстанак полугласника, развијање полугласничке секвенце у вокалном *р*, умекшавање сонанта *л* испред вокала предњег реда, свођење два реда африката на један итд. Такође, приметно је да под утицајем образовања и медија стандарднојезички израз све више продире и у овај балканизовани говор српског језика, те да његове одређене маркантне особине полако нестају.

18 Иако у забележеном везаном говору нема одговарајућих примера, у испитиваном идиому се према речима информатора једино среће облик *стубице*, са значењем и великих и малих стуба.

19 У великохочанском говору облици синтетичког датива се чувају, док се синтетички локатив *бе* лежи једино у конструкцији с предлогом *по*.

Цитирана литература

- BELIĆ 1999: Belić, A. „Dijalekti istočne i južne Srbije”. U: *Izabrana dela Aleksandra Belića* 9. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1999. [orig.] Белић, А. „Дијалекти источне и јужне Србије“. У: *Изабрана дела Александра Белића* 9. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.
- BUKUMIRIĆ 2021: Bukumirić, M. „Iz Podrime i prizrenskog Podgora”. U: *Metohija: naselja, poreklo stanovništva, običaji* III. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti (2021), 743–831. [orig.] Букумирић, М. „Из Подрима и призренског Подгора”. У: *Метохија: насеља, порекло становништва, обичаји* III. Београд: Српска академија наука и уметности (2021), 743–831.
- VITOŠEVIĆ 1995: Vitošević, K. *Velika Hoća*. Priština: Narodna univerzitetska biblioteka – Novi svet, 1995. [orig.] Витошевић, К. *Велика Хоча*. Приштина: Народна и универзитетска библиотека – Нови свет, 1995.
- ZARKOVIĆ 2002: Zarković, B. *Hotačka metohija. Prvi hilendarski posed u Srbiji*. Leposavić – Kosovska Mitrovica: Institut za srpsku kulturu, Priština – Filozofski fakultet 2002. [orig.] Зарковић, Б. *Хотачка метохија. Први хиландарски посед у Србији*. Лепосавић – Косовска Митровица: Институт за српску културу, Приштина – Филозофски факултет, 2002.
- IVIĆ, REMETIĆ 1981: Ivić, P., Remetić, S. „Orahovac (OLA 84)”. U: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (1981), 579–585. [orig.] Ивић, П., Реметић, С. „Ораховац (ОЛА 84)”. У: *Фонолошки описи српскохрватских/хрватскосрпских, словеначких и македонских говора обухваћених Општесловенским лингвистичким атласом*. Сарајево: Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине (1981), 579–585.
- IVIĆ 1985: Ivić, P. *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod i štokavsko narečje*. Novi Sad: Matica srpska, 1985. [orig.] Ивић, П. *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*. Нови Сад: Матица српска, 1985.
- IVIĆ 1998: Ivić, P. „Prefonologizacija vokalskog kvantiteta u kvalitet u jednom jugoistočnom srpskom govoru”. U: *Celokupna dela X/1, Rasprave, studije, članci. 1. O fonologiji*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića (1998), 577–587. [orig.] Ивић, П. „Префонологизација вокалског квантитета у квалитет у једном југоисточном српском говору”. У: *Целокупна дела X/1, Расправе, студије, чланци. 1. О фонологији*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књијарница Зорана Стојановића (1998), 577–587.
- KOSTIĆ 2021: Kostić, P. „Crkveni život pravoslavnih Srba u Prizrenu i njegovoj okolini u i početkom veka”. U: *Metohija: naselja, poreklo stanovništva, običaji* III. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti (2021), 7–172. [orig.] Костић, П. „Црквени живот православних Срба у Призрену и његовој околини у и почетком века”. У: *Метохија: насеља, порекло становништва, обичаји* III. Београд: Српска академија наука и уметности (2021), 7–172.
- MLADENOVIĆ 2000: Mladenović, R. „Mesto akcenta imenica na jugozapadu Kosova i Metohije”. *Južnoslovenski filolog* LVI 1–2 (2000), 699–725. [orig.] Младеновић, Р. „Место ак-

- цента именица на југозападу Косова и Метохије”. *Јужнословенски филолог* LVI 1–2 (2000), 699–725.
- MLADENović 2001: Mladenović, R. „Govor šarplaninske župe Gora”. *Srpski dijalektološki zbornik* XLVIII (2001), 1–606. [orig.] Младеновић, Р. „Говор шарпланинске жупе Гора”. *Српски дијалектолошки зборник* XLVIII (2001), 1–606.
- MLADENović 2002: Mladenović, R. „Treće lice množine prezenta u srpskim govorima na jugozapadu Kosova i Metohije”. *Južnoslovenski filolog* LVIII (2002), 41–63. [orig.] Младеновић, Р. „Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије”. *Јужнословенски филолог* LVIII (2002), 41–63.
- MLADENović 2005: Mladenović, R. „Gramatička osnova imenica sa nominativom množine na -i (muži, sinovi, dedovi, pruci, jarići) u južnometohijskim i severnošarplaninskim govorima”. *Južnoslovenski filolog* LXI (2005), 147–177. [orig.] Младеновић, Р. „Грамматичка основа именица са номинативом множине на -и (муџи, синови, дедови, пручи, јарићи) у јужнометохијским и северношарпланинским говорима”. *Јужнословенски филолог* LXI (2005), 147–177.
- MLADENović 2013: Mladenović, R. *Govor južnokosovskog sela Gatnje*. Beograd: Institut za srpski jezik Srpske akademije nauka i umetnosti, 2013. [orig.] Младеновић, Р. *Говор јужнокосовског села Гатње*. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, 2013.
- MLADENović 2021: Mladenović, R. „Dijalekatski mozaik kosovskometohijskih prizrenko-južnomoravskih govora”. U: *Rezultati dosadašnjih i pravci budućih istraživanja srpskih narodnih govora Kosova i Metohije*. Beograd – Kosovska Mitrovica: Srpska akademija nauka i umetnosti, Akademijски odbor za proučavanje Kosova i Metohije – Institut za srpski jezik SANU – Filozofski fakultet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, (2021), 59–106. [orig.] Младеновић, Р. „Дијалекатски мозаик косовскометохијских призренско-јужноморавских говора”. У: Резултати досадашњих и правци будућих истраживања српских народних говора Косова и Метохије, Београд – Косовска Митровица: Српска академија наука и уметности, Академијски одбор за проучавање Косова и Метохије – Институт за српски језик САНУ – Филозофски факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, (2021), 59–106.
- MLADENović 2019: Mladenović, R. „Govor severnošarplaninske župe Sirinić”. *Srpski dijalektološki zbornik* LXVI/1 (2019), 1–1048. [orig.] Младеновић, Р. „Говор северношарпланинске жупе Сиринић”. *Српски дијалектолошки зборник* LXVI/1 (2019), 1–1048.
- MLADENović 2023: Mladenović, R. „Govor sela Vrbičane kod Prizrena”. *Srpski dijalektološki zbornik* LXX/ 1 (2023), 1–368. [orig.] Младеновић, Р. „Говор села Врбичане код Призрена”. *Српски дијалектолошки зборник* LXX/ 1 (2023), 1–368.
- NOVAKović 1912: Novaković, S. *Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka*. Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1912. [orig.] НОВАКОВИЋ, Стојан. *Законски споменици српских држава средњег века*. Београд: Српска краљевска академија, 1912.
- PAVLOVIĆ 1939: Pavlović, M. „Govor Srećke župe”. *Srpski dijalektološki zbornik* VIII (1939), 1–353. [orig.] Павловић, М. „Говор Сретечке жупе”. *Српски дијалектолошки зборник* VIII (1939), 1–353.

- PAVLOVIĆ 1970: PAVLOVIĆ, Milivoj. *Govor Janjeva*. Novi Sad: Matica srpska, 1970. [orig.] Павловић, М. *Govor Јањева*. Нови Сад: Матица српска, 1970.
- PANTIĆ 2024: Pantić, M. *Morfološki balkanizmi u govoru Velike Hoće*. Završni master rad. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, 2024. [orig.] Пантић, М., *Морфолошки балканизми у говору Велике Хоће*. Завршни мастер рад. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2024.
- REMETIĆ 1996: Remetić, S. „Srpski prizrenski govor I (Glasovi i oblici)”. *Srpski dijalektološki zbornik* XLII (1996), 323–614. [orig.] Реметић, С. „Српски призренски говор I (Гласови и облици)”. *Српски дијалектолошки зборник* XLII (1996), 323–614.
- STANKOVIĆ 2010a: Stanković, S. „Iz govora sela Binač u Gornjoj Moravi (Lingvogeografska skica i dijalekatska građa)”. U: *Zbornik radova sa projekta Istraživanja srpskog jezika na Kosovu i Metohiji*, knjiga 1 (2008). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini (2010), 139–156. [orig.] Станковић, С. „Из говора села Бинач у Горњој Морави (Лингвовеографска скица и дијалекатска грађа)”. У: *Зборник радова са пројекта Истраживања српског језика на Косову и Метохији*, књига 1 (2008). Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, (2010) 139–156.
- STANKOVIĆ 2010b: Stanković, S. „O dijalektološkoj ekskurziji u vitinskom kraju u Gornjoj Moravi (Izveštaj, napomene o govoru, dijalekatski tekstovi)”. U: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Prištini, Posebno izdanje povodom 50-godišnjice osnivanja Filozofskog fakulteta posvećeno prof. dr Milosavu Vukićeviću*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini (2010), 519–540. [orig.] Станковић, С. „О дијалектолошкој екскурзији у витинском крају у Горњој Морави (Извештај, напомене о говору, дијалекатски текстови)”. У: *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини, Посебно издање поводом 50-годишњице основања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини (2010), 519–540.
- STANKOVIĆ 2010v: Stanković, S. „Iz govora sela Klokot u Gornjoj Moravi (Lingvogeografska skica i dijalekatska građa)”. U: *Zbornik radova sa projekta Istraživanja srpskog jezika na Kosovu i Metohiji*, knjiga 2 (2009). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini (2010), 161–170. [orig.] Станковић, С. „Из говора села Клокот у Горњој Морави (Лингвовеографска скица и дијалекатска грађа)”. У: *Зборник радова са пројекта Истраживања српског језика на Косову и Метохији*, књига 2 (2009). Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини (2010), 161–170.
- STEVANOVIĆ 1950: STEVANOVIĆ, Mihailo. „Ђakovački govor”. *Srpski dijalektološki zbornik* XI (1950), 1–152. [orig.] Стевановић, М. „Ђаковачки говор”. *Српски дијалектолошки зборник* XI (1950), 1–152.
- STIJOVIĆ 2010: Stijović, R. „Prilog utvrđivanju granice prefonologizacije naglašanih vokala e i o u prizrensko-južomoravskim govorima na teritoriji Kosova i Metohije”. U: *Kosovo i Metohija u civilizacijskim tokovima*, knjiga 1: *Jezik i narodna tradicija*. Kosovska

Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini (2010), 319–325. [orig.] Стијовић, Р. „Прилог утврђивању границе префонологизације наглашених вокала *e* и *o* у призренско-јужоморавским говорима на територији Косова и Метохије”. У: *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима*, књига 1: *Језик и народна традиција*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини (2010), 319–325.

Miloš R. Pantić

Stanislav R. Stanković

ON THE VOWEL SYSTEM OF THE VELIKA HOČA SPEECH

Summary

The paper analyzes the characteristics of the vowel system of the Velika Hoča speech, which indicate its affiliation with the wider–Prizren South Morava dialectal group. On one hand, it is necessary to stress that a whole range of its features emerged and survived due to specific internal developments and a long-lasting contact situation. On the other hand, the slow but simultaneously implacable pressure of the Serbian standard language leads to a loss of its authentic features. The significance of these facts rises significantly, bearing in mind that the analyzed idiom belongs to the endangered Serbian dialects of Kosovo and Metohija. Special value is given to this paper by the attached transcripts obtained from field investigation.

Keywords: Vowel system, dialect material, Prizren-South Morava dialect, Velika Hoča area

Дијалекайтски текстови

Хра̀на

Прѐ нѐмало ђудре, нѐ се ра̀јало вољико ка сѓг^{мо} се ра̀ја. Ау, ми у Мија̀хиндол кѓд би ни... на кла̀ње се ра̀унѓло. Ва̀ имала пѓт кла̀ња истѓрала ђеницу, јѓдна кла̀ј(...) – јѓдан снѓп, тѓ ра̀унѓље на снѓп кољико... Ё̀те ђеница, нѓма јѓнтрѓ. А сѓд ра̀ја и жито... и свѓ... ђудре... и вешта̀ки. Мѓња се тѓ свѓ, кѓј-зна шѓ ђе искѓћи сѓг даље, мѓра дѓ иза̀је. Та̀мо у Кѝну, ка̀же, вѓђке ра̀јав вѓа̀љикве као лѓпте нѓшто, а унутра бра̀шно. Ка лѓпте... ка ја̀буке су, вѓљике гра̀ње, лѓпте, бра̀шно, о^а тѓ умѓсив ѓѓба и о^а тѓ се хранив. Аљи тѓ код нас јѓш нѓма и дѓ ѓи мѓже, јер ѓно тѓ пѓднебље та̀ко тра̀жи. У Индију, та̀мо не сѓјев достѓн и тѓј дѝњу. Љѓди́ну пу̀штив, свѓ у ѓѓди́ну достѓн кољико ѓѓеш. Нити ко̀па, ни нѝшта, ѓѓди́ну, у Индију тѓ. Аљи ѓни имају, кра̀ву не смѓш дѓ гу закѓљеш, тѓ гу је дѓг, свѓта тѓ. А ѓде на̀ши кѓљев, свѓ жѓво ђе ти по̀јѓв. А има нѓгде кѓј јѓв змѝје, кѓј јѓв смѓкове... жа̀пке јѓв тѓ Та̀лијани та̀мо... пу̀жове. Код нас се јѓв, ми јѓмо пу̀жове, аљи жа̀пке нѓ. А ѓни на̀више, ка̀же, тѓј крупне жа̀пке има̀в кѓѓшњи́ни ва̀ко... гу исп̀ржиш. Твѓј дѓда Ба̀жи, ѓн, ѓн има̀ја Бла̀говес, ѓн обавѓзно д^о-иде да со̀бѓре пу̀жове сѓфте... и мѓзе, кѓд му до̀ђѓв гѓѓсти – пу̀жове. Аљи ѓн зна̀ја дѓ^а ги спрѓми, ме ра̀зади́раш, јер пу̀ж трѓба се спрѓми, ѓн има ма̀ло ка нѓки м̀рсољ, аљи ѓн зна̀ја дѓ ги ту̀ри у оцѓт, да се ма̀кне тѓ, па дѓ ги исп̀ржи ѓѓпо. Мнѓго ѓѓпо... и здра̀во је пу̀ж дѓ га изѓш.

Пѐђурке

Кѓј ти гљѓдаја прѓ пѐђурке, ми смо зна̀ље тѓ црвѓне ва̀ко шо су, а сѓд има ра̀зна вр̀ста пѐђурка. Иди у сва̀ки пѝјац – а̀ма ра̀зна пѐђурка. Аљи па̀зи, има и отрѓвне... трѓба да зна̀ш кѓје су, кѓје не ва̀јав – ђе се отрѓвеш, две-три изѓш. Тѓ ова̀кве шо су, одоздѓл црвѓно, ми смо сѓмо тѓ јѓље, ми на̀шо сѓло, а има̀ље дру̀ги ѓуди тѓј сѓла јѓље и дру̀кше вѓрсте. Има̀ље тѓ вољикве, пѝте шо мѓсиље. Ми нѓсмо јѓље никѓ^{ат} тѓ. Дѓ^а има̀м ја̀ јѓну ју̀ницку и сѓм ги пу̀шња̀а ѓде то̀ко та̀мо, ту̀ има на̀више пѐђурке, ѓѓде дѓ су ба̀грења̀ци, па то̀ко та̀мо. А ѓна вѓљика... ѓно тѓ тѓље ти се пу̀шти, свѓ тѓ пѐђурке да јѓде, дѓ ви́ди ту̀ пѐђурку... „ку̀ј, ђе ми се отрѓве”. Ка̀ки, ѓно се у̀тоји од тѓ пѐђурке, зна̀ш ка̀ко се угѓјило, тѓ је ђудо нѓшто. Кѓд вѓј Андрету Ђу̀рић^икому дѓте... ка̀ко га има̀ло... кѓд га ви́де на пу̀т, ѓно нѓси јѓно три-ђетири ма̀ло ма̀ње, јѓш не порѓсље вѓљ^ике, сѓмо шо се отвѓриље, ја̀ му ви́кам: „ѓј дѓте, немѓ тѓ дѓ јѓш”. „Ти не зна̀ш”, рѓђе „ја̀ има̀м књи́гу. Овѓ пѝту да мѓсиш, нѓма ѓѓпша пѝта”. ѓн бра̀ја тѓ пѐђурке тѓј вѓљике, ма̀тер нѓсија да му мѓси пѝту, и мнѓго ѓѓпа пѝта с пѐђурке, а ми тѓ нѓсмо зна̀ље прѓ. А ти ка̀зујем, мѓје тѓље ги јѓло, ма̀јку му. Дѓ би гу на̀шло, ѓна вољиква, нѓка ста̀ра, а ти му ви́кне вѓпе-рѓпе-рѓпе, гу изѓде... „ѓѓ, ђе ми се отрѓве”. Пѐђурке има мнѓго кѓје се јѓло, аљи има и кѓје нѓ се јѓв. Сва̀ка не се јѓде. Има та̀мо тѓј у золѓгију, свѓ пѐђурке кѓје се јѓв, кѓје не се јѓв, а има јѓне... Аљи на̀јсла̀тка пѐђурка је см̀рђка, см̀рђак – ѓна је то̀лико те у̀кусна, то̀лико има до̀бѓр тѓј сѓк, тѓ је неверѓ^{ат}но. ѓна се јѓде нѓгде од ма̀рта до а̀прила, ѓна иска̀ња дѓ има дрѓстеве, дѓ има трѓпетљике, ра̀сте ова̀ко... аљи је на̀јѓпша пѐђурка тѓ шо мѓж да дѓде. Ко^а д̀ршке гу отвѓриш, ма̀ло сѓљи гу ту̀риш и гу испѓђеш иљи гу исп̀ржиш. Па то̀лико је сла̀тка, ма ка̀кво мѓсо, ну̀ла је мѓсо за ѓу. Ну̀ла мѓсо је за см̀рђак пѐђурку. См̀рђка

– то је ћудо нешто. А има људи који ги знав дѣ дѣ искаћав, не искаћав свуде, ³наш. Има људи који знају дѣ излазив, тиднев истѣра ћѣф, напуни. Јѣне гѣдине ти кажем, ћ-идем ја у Равац. Знаш Станко Љѣвићуму то лѣјзе дѣ дило гѣре. Не дило Станково, гѣре дило лѣјзе јенуму ћовѣку, на вѣр гѣре. ѣна имаље свѣ тѣ... пѣсьѣ Станко купу^ваја. И да идѣм токо тамо, ѣно пѣла нѣном јѣна киша, а врућа зѣмља сѣмо тако и слѣћајно мѣне ми се, дѣ извѣниш, ми се... Рѣко, ћѣкај дѣ рѣпнем вамо, пѣ ће вѣм. Кѣку, шо да вид^те, људи, ама пѣћурка, тѣј см^рћка до см^рћке. И ја искоћи наѣвор, ћ-идѣм сѣд за Равац, пѣ кѣ^н-се вѣратим, рѣко, ће соѣѣрем. Иѣдемо, тидѣ у Равац, сам кѣпија то шо сѣм имаја раѣѣту. Иѣдемо токо дѣма, кѣт ће ме наћѣ на пѣт Спѣса Ћуш-Спѣса. Иѣдемо токо дѣма и ја му вѣкам: „Спѣсо дрѣ”, „А?”. „Тѣ нѣмаш ни кофѣнће, ја имам ћѣсу”, рѣко, „кѣку, сам вѣѣја дѣ има см^рћке, да вѣдиш”. „Нѣ-дрѣ, мајку му”. А ѣн знаја за см^рћка. „Дѣ?” „Сѣ-ће дѣ вѣдиш”. Кѣд смо уљѣгље у то лѣјзе, па то знаш шѣ-је, дѣ ги посѣја^а нѣко, тољѣко нѣ ди дило. Ја дѣри, пѣно то... ѣн свѣка кошуљу, па в^рзаја тѣ, кошуљу. Смо напуниље, и остаѣисмо то пѣсьѣ свѣ. Свѣ, ја пѣно то, тѣ тѣрѣбу сѣм напунија и токо дѣма. Аљѣ дрѣге гѣдине вѣше нѣмаље, нѣсмо нашьѣ вѣше пѣсьѣ. Да љѣ смо ги свѣ оћѣстиље иљѣ нѣ ги дѣла гѣдина, дрѣге гѣдине и вѣше нѣсмо нашьѣ, аљѣ на дрѣго мѣсто јѣс. Аљѣ то тољѣко, тѣ-тѣ см^рћке, то је неверовѣтно дило. Ама ѣте дѣшка вѣ, вид^нш, ѣте вако. То дило кѣрт јѣдѣн. „Кѣку”, рѣће, „Стѣфане, дѣ си ги вѣѣја”. Рѣко: „ја слѣћајно, дѣ искоћѣим напѣље, тѣ сам рѣпнаја унутра”.

Како се каљѣми

Таво нѣка дѣне, сѣ-ће ти кажем. Ћѣво вако вѣдиш, овѣ-је прѣт, вѣ је дѣвљѣт, вѣ дѣље, свѣ је вѣ дѣвљѣ. Овѣ мѣра свѣ овако дѣ се оћѣсти... тѣ ^уѣкца навише. Ме разѣѣраш? Дѣ-не ди истѣраље ѣни се оћѣсти свѣ до днѣ и ѣѣ исѣћѣив жѣље, вѣћѣном ѣденѣ^а, а ѣће да исѣћѣи и токо гѣре. А вѣ је пѣтомо, ѣно се исѣрати ѣвденѣ^а, ѣо вако, вѣш. Уден, вѣ је каљѣм-гранћѣца и ѣна се каљѣми овако. То је та попуљка, пѣтома попуљка и ѣна се напѣра^и вако кѣ^н-се каљѣми. Ћѣво вако вѣш, ѣво вако и вако се накаљѣми, јѣр ја сѣм каљѣмија. Вако се напѣра^и вѣ. Усто се и ва стра^на ^уѣѣ вако напѣра^и, вѣдиш овако, и ѣна се тѣри вако ѣсто, и ѣн се спѣји пѣсьѣ, вѣдиш то и то се с^рцне. Е, то ти је каљѣм. А ме разѣѣраш сѣда? Сѣд ѣно ^уѣѣ исѣћѣи пѣтомо и то је гѣћа, ако исѣћѣи жѣље ѣѣ на вѣ, тѣ мѣраш дѣ му маћнеш жѣље, аљѣ касно, кѣд порѣсне тѣј вѣљѣко, нѣгде око сетѣмѣар мѣсец. Га оћѣстиш жѣље, аљѣ трѣѣа и дѣ га прѣкаш. Пѣзи, има дѣвљѣа... има дѣвљѣт, прѣви дѣвљѣт, има кѣбар, ѣсто дѣвѣљ, а има јѣш ѣѣдно дрѣго, како се звѣше... Аљѣ тѣј кѣбар, ѣн има сѣмо по три овѣ, тѣ... тѣ ѣкца, а дѣвљѣ мѣж дѣ-има и дѣсет ѣдена, и зѣто дѣвљѣ вѣше траје, мѣже до стѣ гѣдине да траје вѣноград, аљ кѣд је сѣмо дѣвљѣ. А кѣбар нѣ, кѣбар до тријѣс гѣдине, вѣше не мѣж дѣ траје. Кѣд се каљѣми пѣтомо на тѣј кѣбар. Има јѣш јѣна вѣрста се зѣѣ ѣсто ко дѣвљѣ је ѣно, не знам како се зѣѣ. Нѣ в^р јѣзѣк, сѣм знаја прѣ^ј, јѣр ми смо каљѣмиље у зѣдрѣгу, тамо смо ^ућѣље да каљѣмѣмо. И ѣно ѣсто нѣ траје мнѣго, јѣѣино дѣвљѣт је најѣѣље, мѣже лѣјзе дѣ траје до стѣ гѣдине, а на овѣ дрѣге тѣ дѣвљѣ слаѣо, најѣвише до тријѣс гѣдине. Зѣто се дѣра тамо дѣвљѣт тѣ кѣд се каљѣми.

Стефан Лукић, 74 године

зна дѣ га нѣсиле, свѣ през Мијаћиндол – „свѣ” вика „нѣке лѹгове, нѣке... дѣ сам?” вика „ја вѣ, ић не знам”, нѣ се зна. Кѣд бѣло трѣ сѣта „оо, Јѣфто, дрѣ”, вика, видеја свѣтло. Ыни препѣјев пѣтљи и га пуштив. „Е”, рѣко, „мѣре, Јѣфто, вѣ је бѣта мѣј” – немогуће. „Јѣфто, о, Јѣфто”, видеја свѣтло, у сѣло на дрѣг гѣре, код ћаде. Кѣку, а купѣнћ судѣн. „Штѣ бѣло?” – „Ти”, рѣе, „ме пушти од двѣѣра, ѣни ме узѣше и ѣне”, рѣе, „шо знам, под мишку ме дофатише. Какве лѹгове сѣм прескѣђија”, вика, „дѣ ме нѣсиле шо знам”. – „Ај дрѣ” вика, тѣ наши, „пијан си бѣја”. – „Нѣ дрѣ”, вика. Трѣ сѣта те пѣсле га однесѣв нѣћом дѣма, јѣдва живо га згрѣјала жѣна. Сѣд, фѣла Бѣгу, изгѣбило се тѣј.

Десанка Маниташевић, 85 година

Тѣ смо иґраље

Прѣ смо иґраље кљѣске. Дѣрво напраћиш свѣ, тѣмо мѣло овако га задѣљаш и овамо дрѣго дрѣкше га задѣљаш. Е, пѣсле узнеш маћѣже и да удѣраш, ѣно ти рѣпне тѣ кљѣска. Тѣ смо иґраље. Коњанице би иґраље. Коњанице – лѣпту... да се бѣца. По пѣ-шѣс девѣјке и јѣдна на лѣђа, па тѣ на лѣђа бѣца јѣдна, рѣдом свѣма и кѣд гу пѣдне, кѣму пѣла тѣј има да... Шѣре смо иґраље. Би нацѣртаље шѣру овако, и сѣг овако би стѣвиље, би цѣртаље свѣ као лѣје и плоћићѣк, да иґрамо, сѣс налѣне, налѣне смо нѣсиле. Па одозгѣр па да бѣцимо дѣље. Сасвѣм бѣло дрѣго, сѣг је дрѣго. Ё, телевѣзор цѣја дѣн дѣца цѣртани. Па мицко, не дѣва да му га угѣсиш и Бѣ.

Тѣдорица

Тѣдорица, пѣрва недеља пѣс. Сѣнце ако огрѣје, ѣни излѣзив. Излѣзив од гњѣзда дѣ пресѣваље, змије. Пѣљи се вѣтра, ради змије да, кобѣјги да ги дѣми, да ги... да нѣ излѣзив. Прѣј сѣнце тѣга дѣна. Прѣ сѣнце се помѣте ављѣја и тѣ ћѣбре запѣљиш прѣ сѣнца, да нѣ би излѣзиље. Јѣс, јѣс, пѣљи се вѣтра да дѣми, да нѣ би мѣгле да изѣђев. А ова Вѣра Андретова, Андри шо ѣмраја, ѣна тѣга дѣна „ја”, вика, „напраћим кѣрс сѣс кѣнац”, навѣзе на кошуљу, на блѣзу, кѣрс прѣ сѣнца да нѣ би изѣшље.

Лѣзарице

Ўвек бѣло Лѣзарице, ка сѣд шо пѣвав, аљи нѣ ги обѣкѣјев као шо смо се обѣкѣваље ми. Бѣло дѣље... ѣни сѣмо ћѣршѣв^ф би стѣви^в тѣко, вѣј месѣље, јѣдна овако, јѣдна одовѣд – двѣ. Тѣ Лѣзарица. Е пѣсле је ћѣршѣф озгѣр, па ѣвде има на... ѣвде дѣ је цвѣће, испод цвѣће пѣришѣне смо стѣвљѣље. А пѣришѣне су ка тумбѣћ ићи. Тѣко смо кѣтиље. Лѣзарица, е сѣмо мѣло ѣна тѣ да гљѣда дѣ иде, и тѣ смо пѣваље свѣ, ѣте ка сѣг ѣни шѣ пѣва^в. Нѣпарни дрѣј, иљи пѣт иљи сѣдам. Тѣко бѣло обѣћѣј. Лѣзарица је покрѣвена, тѣко за обѣћѣј. Лѣзар је накѣтен, шѣшир на глѣву, има тѣј маћѣт да ѣдри на вѣрата. Шѣшир накѣтен са цвѣће, ка сѣг^к. Аљи шо нѣ ги обѣкѣјев, аљи јѣ имам тѣј старѣнски пешкѣр. Трѣба ћѣвре, пѣрво појѣс, па ћѣвре повѣр појѣс да опѣшев, а ѣвде пешкѣр. Тѣ је овѣ шо идемо да ћѣститѣмо, марѣме, везѣне, е тѣ. Бѣш тѣј вѣз јѣн крѣј ѣвде. Јѣ и Тѣне сѣм гу рѣкла, ѣна нѣ гу обѣкѣвала кѣко јѣсје, аљи пешкѣр ми сѣди, имам јѣ тѣј старѣнски.

Ђѣрђевдѣн

За Ђѣрђевдан се поје „Ђѣрђѣво цвѣће прољѣће/ Ђѣрђѣва мѣјка га дрѣла/ Ђѣрђѣга у скѣт стављѣла”, сѣмо тѣ. Кѣд дѣреш у пѣље цвѣће, дѣн прѣ. Имало сѣмо жѣто бѣло цвѣће. Брѣље ѣни прѣј жѣне и крѣжеве, а навалѣицу, а рѣзне, а сѣг батѣљиље тѣ. Брѣна Нѣкѣљина кољѣко би појѣла. Понѣсев лѣба по сѣбе, пѣрво јѣдев лѣба, па

пóћнев да пёвав и да дёрев цвёће. Пóседно íма тó цвёће жуто. За Ђурђевдэ^ан би ставиле лóулашке, смо кóваље сутљијаш. И друштво би се сабраље. На лóулашку пёвамо óбићне пёсме. Сэ^амо шо накíтиш цёлу кóћу свё. Е децама, знам тó, ка за Ўскрс, а рóжицу а јáдуку, да бíне ц^рвён, и од јáдуке и од рóжице. И дрён, да бíне здрав ка дрён.

Радмила Симић, 82 године